

РОЛЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ ВИРОБНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

О. М. Віленчук, к. е. н., доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено роль та значення функціонування товариств взаємного страхування та страхових кооперативів у процесі децентралізації влади та місцевого самоврядування. Відображено ключові пріоритетні завдання, специфічні особливості організації професійної діяльності некомерційних страхових установ. Обґрунтовано необхідність посилення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції за рахунок активізації страхових відносин в сільській місцевості на кооперативних засадах.

Постановка проблеми. Активізація процесів децентралізації влади та посилення ролі місцевого самоврядування нерозривно пов'язана з об'єктивною необхідністю оперативного управління

територіями та вирішення нагальних соціально-економічних інтересів її громадян. Ризикогенність виробництва сільськогосподарської продукції зумовлює потребу у посиленні їх страхового захисту з огляду на потенційні загрози природно-кліматичного, технологічного та екологічного характеру. Досвід функціонування страхових ринків різних країн світу (США, Канада, Іспанія тощо) засвідчує, що поряд з класичними страховими компаніями все більшого поширення набуває діяльність страхових кооперативів та товариств взаємного страхування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні засади розвитку кооперації в Україні, у тому числі, й в сегменті аграрного страхування, відображено в працях: Ю. В. Алескерової; В. А. Борисової; В. В. Зіновчука О. В. Манжура; А. О. Пантелеймоненко; В. І. Шинкаренко. Проте зазначена проблема з часом набуває своєї актуальності, що потребує здійснення подальших досліджень у визначеному науковому напрямі. Це дає підстави для констатації необхідності проведення даного дослідження.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні обґрунтування варіантів посилення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції за рахунок активізації діяльності страхових кооперативів та товариств взаємного страхування. *Робоча гіпотеза* дослідження полягає у припущенні, що у межах новостворених об'єднаних територіальних громад має бути започаткована діяльність некомерційних страхових установ для підвищення рівня захищеності майнових інтересів учасників підприємницької діяльності в сільській місцевості. У процесі дослідження використовувались такі методи: *наукової абстракції* – для обґрунтування теоретичних узагальнень і висновків; *порівняльного аналізу* – для виявлення сучасних тенденцій розвитку світового ринку взаємного страхування; *графічний метод* – для відображення пріоритетних завдань та специфічних особливостей функціонування діяльності страхових кооперативів і товариств взаємного страхування.

Виклад основного матеріалу. На вітчизняному ринку майнового страхування майже всі страхові компанії здійснюють свою діяльність виключно на комерційних засадах, тим самим звужуються можливості суб'єктів ринку щодо збалансування їх страхових інтересів. Високі тарифи на послуги аграрного страхування, відсутність індивідуального підходу до потреб страхувальників, наявність суттєвих обмежень (зокрема, вибірковість ризиків та клієнтів, сільськогосподарських культур, а також висока франшиза тощо) у процесі укладання та дії договорів страхування. Всі ці ознаки

властиві для компаній, що визнали своїм пріоритетом комерціалізацію страхової діяльності. Сформульовані аргументи дають підстави констатувати про доцільність функціонування комерційних і некомерційних інституцій на страховому ринку.

Фундаментальні основи страхової кооперації базуються на потребі в активізації процесу протидії ризикам та створенні максимально сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності у сільській місцевості. Розвиток страхових відносин в аграрній сфері на кооперативних засадах створює додаткові мотивації відносно покриття ризиків через механізм страхування. Це зумовлено тим, що: товариства взаємного страхування надають членам об'єднання найбільш якісні послуги зі страхування за прийнятну ціну; перевищення доходів над витратами товариства йде на поповнення резервного фонду; надлишки, накопиченні за звітний період діяльності товариства (як правило, протягом року) відповідно до рішення загальних зборів, можуть також використовуватися на поповнення страхових резервів; збитки відшкодовуються за рахунок збільшення страхових внесків; солідарна відповідальність членів товариства обмежується розміром їхньої страхової суми [3].

Сучасна методологія дослідження ґрунтується на певних принципах, які створюють основу для наукового пізнання теорії та практики економічних явищ та процесів. Базовими принципами страхової кооперації необхідно визнати: взаємодопомогу; солідарну відповідальність за ризики між учасниками страхового кооперативу; некомерційний характер надання страхових послуг; забезпечення достатнього рівня страхового захисту аграріїв; оперативність; колегіальність та прозорість формування фонду (резерву) кооперативного об'єднання. Дотримання зазначених принципів варто розглядати в системі цінностей орієнтованої на реалізацію фінансово-економічних інтересів суб'єктів страхового процесу. Використання принципів взаємного страхування забезпечує високий рівень самоорганізації його учасників, прозорість і демократичність у прийнятті управлінських рішень, надійність та ефективність страхового захисту для всіх членів кооперативу.

Традиції надання страхових послуг на кооперативних засадах найбільш поширені у: Австрії; Великобританії; Іспанії; Італії; Нідерланди; Німеччині; Фінляндії Франції; Швейцарії та Японії. Найбільш привабливими для них є аграрне та медичне страхування. Варто зазначити, що найбільш відомими страховими кооперативами у світі вважаються *Mobilair*» (Швейцарський фонд страхування майна), "*Hallesche Krankenversicherung auf Gegenseitigkeit*" (кооператив з

медичного страхування – Німеччина), страховий кооператив “ *Kartaus e ltingen* ” (агро страхування – Швейцарія) [2, с. 77]. У Японії досить поширена діяльність кооперативів, що спеціалізуються на наданні страхових послуг фермерам [5].

Реалізація потенційних можливостей страхової кооперації зумовлює необхідність конкретизації методології взаємовідносин між учасниками товариств взаємного страхування. Діяльність некомерційних страхових установ слід розглядати у вигляді процесу забезпечення солідарного розподілу сільськогосподарських ризиків між їх учасниками (членами). Результативна ознака такого розподілу ризиків через механізм страхування відображається в гарантіях надійності та своєчасності страхового захисту. Відповідно до окресленої мети та очікуваних результатів сформульовано пріоритетні завдання та специфічні особливості функціонування страхових кооперативів та товариства взаємного страхування (рис. 1).

Найвагомішою перевагою функціонування страхових відносин на кооперативних засадах в аграрній сфері, з поміж інших організаційно-правових форм страхової діяльності є дотримання принципу взаємодопомоги. Реалізація даного принципу надає право кожному учаснику товариства на отримання страхового відшкодування (незалежно від суми страхового платежу) у разі настання страхової події, але за умов виконання страховиком усіх зобов'язань перед кооперативним об'єднанням. Важливо також акцентувати увагу і на інших існуючих перевагах для страхувальників від участі в некомерційних страхових установах.

До таких переваг належить: висока надійність страхового захисту, зважаючи на те, що страхувальники і страховики виступають в одній особі; наявність широкого спектру страхових послуг, які найбільше відповідають очікуванням страхувальників; доступ кожного учасника (члена) до управління страховим товариством; спроможність максимально враховувати наявні потреби (у страховому захисті) учасників товариства, оскільки умови та Правила страхування розробляються і затверджуються самими потенційними страхувальниками. Поряд з існуючими перевагами у діяльності товариств взаємного страхування, варто зазначити про наявні недоліки, а саме: низький рівень інфраструктурного та інституціонального забезпечення діяльності товариств взаємного страхування; недостатня популяризація страхової кооперації та невикористання сучасних інформаційно-комунікаційних можливостей щодо розвитку страхових відносин в аграрній сфері; недосконалість

методик оцінювання ймовірності настання страхових подій та вжиття заходів, спрямованих на їх попередження тощо.

Рис. 1. Пріоритетні завдання та специфічні особливості функціонування страхових кооперативів та товариств взаємного страхування в аграрній сфері

Джерело: власні дослідження.

Подолання окреслених проблем залежить від реалізації системних рішень, орієнтованих на вмотивування потенційних страхувальників до добровільного об'єднання у страхові кооперативи. Істотними аргументами такого поєднання майнових інтересів є: фаховий аналіз ризикових ситуацій та оцінювання ймовірності настання страхових подій; розробка та впровадження послуг, які в найбільшій мірі задовольняють страхові потреби усіх учасників кооперативу; прозоре та демократичне управління доходами і витратами товариства взаємного страхування.

Вагомим аргументом для створення і функціонування товариств взаємного страхування та страхових кооперативів в аграрній сфері можуть стати розпочаті процеси децентралізації влади та місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України “Про добровільне об'єднання територіальних громад” протягом 2015-2017 рр. створено 698 об'єднаних територіальних громад, в яких проживає понад 6 млн осіб [4]. Такі форми взаємодії створюють нові можливості для мешканців сільських територій щодо отримання ними доступних і якісних послуг, зокрема у сфері ідентифікації, оцінювання та нейтралізації ймовірних ризиків.

Цілком погоджуємося з науковою позицією В. В. Зіновчука про необхідність “поступового залучення в кооперативному русі сільських громад, яких в Україні нараховується близько 26 тис.” [1, с. 5]. Процес делегування певних функцій від центральних до місцевих органів влади надає останнім додаткові повноваження і, водночас підвищується їх відповідальність, у тому числі, за вирішення наявних соціально-економічних потреб певних територій. Розширення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування варто використовувати також на формування і функціонування добровільних страхових об'єднань заради спільній протидії ризикам в аграрній сфері.

Вважаємо, що у кожній об'єднаній територіальній громаді доцільно створення та функціонування товариств взаємного страхування для забезпечення майнових інтересів його учасників. Усвідомлення виробниками сільськогосподарської продукції потреби у мінімізації негативних проявів ризиків, і як наслідок, спричинення ймовірних збитків має мотивувати їх до добровільного об'єднання заради використання можливостей страхового захисту в сільській місцевості. Соціально-економічна і фінансова ефективність діяльності кооперативів в аграрній сфері залежатиме від їх здатності надавати своєчасно у повному обсязі страховий захист страхувальникам на всіх етапах виробництва, переробки, реалізації та споживання аграрної продукції.

Висновки

1. Сучасне наукове бачення ролі страхування у відтворювальних процесах в аграрній сфері ґрунтується на необхідності формування надійного страхового захисту виробників сільськогосподарської з метою забезпечення їх економічної безпеки, платоспроможності та конкурентоспроможності у швидкоплинному ринковому середовищі. Різноманітність організаційних форм ведення страхової діяльності надає широкі можливості страховим організаціям (об'єднанням) в їх виборі і формуванні відповідного спектру страхових послуг виробникам аграрної продукції. З огляду на специфічність і високу ризикогенність даної галузі виробництва, виникає задача у виборі найбільш оптимальної форми взаємодії між суб'єктами і об'єктами страхування. Звідси постає необхідність активізації некомерційної складової у взаємовідносинах ринку учасників аграрного страхування.

2. Страхові кооперативи і товариства взаємного страхування є невід'ємними інституціями глобального страхового ринку. Ідеологія солідарної відповідальності та розподілу ризиків набуває все більшої актуалізації серед економічно активних верств суспільства. Реалізація кооперативної ідеї у взаєминах між суб'єктами ринку створює можливості щодо забезпечення прозорості під час укладення, дії та виконання умов, передбачених договором страхування і забезпечує мобільність у питаннях концентрації коштів, а також їх розподілу в інтересах учасників страхового процесу.

3. Здійснення процесів децентралізації влади і місцевого самоврядування стимулює процес до функціонування товариств взаємного страхування та страхових кооперативів у сільській місцевості. Передусім професійна діяльність некомерційних страхових установ має бути максимально сфокусована на врахуванні інтересів кожного учасника кооперативу; доступності страхових тарифів; встановленні найбільш прийнятних умов і форм здійснення страхування; забезпеченні взаємовигідних партнерських зв'язків з міжнародними кооперативними організаціями тощо. Отже, посилення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції заходить у площину оптимізації діяльності товариств взаємного страхування за сприяння органів місцевого самоврядування в організації і популяризації аграрного страхування в об'єднаних територіальних громадах.

Список використаних джерел

1. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вісник ЖНАЕУ*. 2012. № 1, т. 2. С. 3-12.

2. Манжура О. В. Кооперативи у страховому секторі: історичний досвід і перспективи для України. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 1. С. 75-84.
3. Пантелеймоненко А. О. Західноєвропейські товариства взаємного страхування та страхові кооперативи: сутність організації, зміст діяльності і значення. *Вісн. Львів. комерц. акад.* 2011. № 10. С. 509-520.
4. Урядовий портал єдиний веб-портал органів виконавчої влади України: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-decentralizaciyi> [дата звернення 01 03 2018].
5. Annual Report 2009 of AISAM (Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe). – Brussels: AISAM, 2011. – 3 p.